

СТАНОВИЩЕ

по конкурс за заемане на академичната длъжност ‘професор’, обявен от Института за изследване на изкуствата при БАН, професионално направление 8.1., специалност Изкуствознание и изобразителни изкуства (украса на ръкописната книга), обявен за нуждите на ИГ *Средновековно и възрожденско изкуство*, сектор *Изобразителни изкуства*, през ноември 2016 г. (ДВ бр. 79 от 07.10.2016)

с кандидат доц. д-р Елисавета Мусакова

рецензент: проф. дфн Анисава Милтенова, направление Стара българска литература,
Институт за литература при БАН

По обявения от ИИИ при БАН конкурс кандидат е доц. д-р Елисавета Мусакова. Тя е дългогодишен специалист в Националната библиотека “Св.св. Кирил и Методий” (главен архивист, 1998-2015 и архивист 2015 до сега, общо почти 20 години; научен сътрудник I ст. и ст. научен сътрудник II ст.). Успешно е защитила дисертация за научната и образователна степен доктор по изкуствознание (1989) на тема “Промени в семантиката на някои мотиви в изкуството на Първата българска държава (Преход от езичество към християнство)” с научен ръководител проф. Л. Мавродинова. Хабилитацията ѝ се е състояла през 2002 г. (от 2012 г. приравнена на доцент) въз основа на цялостната ѝ научна дейност и изследователските ѝ приноси в областта на славянската ръкописна книга. Специализирала е в редица престижни европейски центрове: Изследователски център „Алети“, Папски институт в Рим; Университет на Източна Англия, програма за подкрепа на музейните дейности, финансирана от фондация “Пол Гети”; Централно-европейски университет, Будапеща; Баварска национална библиотека, Мюнхен и др.

Научните интереси на Елисавета Мусакова обхващат следният кръг от проблемни полета: кодикология и палеография на средновековната славянска ръкописна книга във всичките аспекти на съвременното състояние на тези научни дисциплини; атрибуция и хронология на делото на отделни книжовници и книжовни центрове; връзки между текста на ръкописната книга и нейната украса; дигитализация и методики на подход при представянето на средновековните ръкописи в интернет-корпуси и бази данни; идентификация и издание на неизвестни и малко известни извори за историята на средновековните ръкописи. Представената за рецензиране научна продукция (избрани трудове на кандидата) е напълно удовлетворяваща изискванията на конкурса – тя се състои от три книги, от които една самостоятелна

монография и две – в съавторство (аналитично описание на ръкописни сбирки), в които самостоятелните части са описани надлежно в документацията, както и 25 публикации в чуждестранна и българска научна периодика и сборници. Общо (заедно с рецензиите) тя е автор на 117 публикации. Е. Мусакова е съставител на два сборника с научни трудове, участва като редактор в няколко други издания и сборници, член е на редколегията на сп. “Изкуство” (1993–1999) и на годишника “Scripta & e-Scripta” от неговото създаване (2003) до сега. Участва в редица международни конференции и конгреси, в които представя достиженията на българската наука. Експертната ѝ сецени извънредно много в областта на съхраняването на културното наследство и достъпът до него в публичното пространство.

С увереност подчертавам, че представената научна продукция на кандидата напълно отговаря и даже надминава изискванията за академичната длъжност “професор”. Две от книгите, добре известни на специалистите у нас и в чужбина, представляват описания на ръкописни сбирки (“Catalogue of the Slavonic Cyrillic Manuscripts of the National Széchényi Library” и “Опис на славянските ръкописи в Църковно-историческия и архивен институт на Българската православна църква”, т. I). Те обхващат разнообразни по тип, по датиране и съдържание кодекси, които повдигат различни проблеми при описанието им. Структурирането на аналитичните описания, анализите на материала, на почерците, на съдържанието са истинско предизвикателство, на което авторката (в рамките на научните колективи) отговаря с убедителни решения. Тези издания са основата, върху която се градят разработки от други учени и специалисти, затова изискват задълбочени познания върху историята и типа на всеки един ръкопис, разчитане и идентификация на отделните текстове, определяне на атрибуцията на кодекса и пр., в което Е. Мусакова е несъмнен висококвалифициран професионалист. Цитираните описания се ползват със заслужен авторитет, тъй като в тях са водещи съвременните стандарти в палеографията и кодикологията, намерени са сполучливи определения за терминологията и нейното стриктно приложение.

Монографията “Писмо и писачи в българските ръкописи до края на XVII в.” (2014) е първо по рода си изследване, което надхвърля скромното си предназначение на учебно пособие (наречено “помагало” в увода). Добре известен факт е, че характеристиките на палеографските особености на славянските ръкописи (глаголически и кирилски) са разпръснати в различни по насоки трудове на български учени и нуждата от подобно обобщаващо изследване се чувстваше осезателно отдавна.

В първата част, посветена на палеографските термини, авторката следва традициите в чуждестранната и в българската наука, но внася важни уточнения и пояснения, резултат на нейния богат практически опит през годините. Следващите части на труда са подредени хронологически – видовете и типовете писмо X–XIV в. и от XV до края на XVII в. Изчерпателно са описани и проследени измененията в типовете кирилско писмо, като са снабдени с примери от представителни за развоя на ръкописната традиция кодекси. Бих искала да изтъкна, че обобщенията за историята на писмото са направени в показателен контекст: не само като израз на лично предпочитание на книжовниците и връзка на писмото с функцията на текста, но като зависимост от исторически обстоятелства, от идеологически и политически фактори, от културни контакти. Извеждането на тенденциите за създаване на собствена българска традиция през XIII и началото на XIV в. и особено изработването на търновския литургически устав през XIV в. оставя траен отпечатък върху историята на българската средновековна книжовност като цяло, тъй като тези тенденции не са ограничени в полето на писмовните практики, а са в тясна връзка с литературния процес. Недвусмислено потвърждение на този извод на Е. Мусакова са изчерпателните данни, приведени за писачите на ръкописите от X до XVII в. и характеристиката на книжовните средища. Книжовниците са обрисувани както със специфичните индивидуалности на почерците, така и стиловите особености и украсата на книгите се свързват със школите в историята на писменото наследство. Важно значение и има обзорът на книжовните средища, редица факти за които за пръв път са сумирани и са преценени на високо професионално равнище. Изложението е снабдено с подходящи илюстрации и образци.

На тази тема – ръкописната продукция на книжовните средища – са посветени и поредица от публикации на авторката, като непременно бих искала да отбележа тези, в които обект на изследване са центровете от XVI и XVII в. (напр. “Pimen of Zograph’s Manuscripts as an Example of Collaboration Among Scribes”, “Черепишкото евангелие”, “Луксозните ръкописи от XVII в.”, “Ръкописи от Охрид в Софийската народна библиотека (Украсени гръцки и славянски ръкописи от XI–XIV в.”, “Пшински или лесновски евангелия?”, “Sixteenth Century Scribes from Sofia? A Palaeographical Insight” и др.) – очертаващи една нова и непозната досега картина на книжнината, на нейните автори, поръчители и читателска аудитория.

В друг, не по-малко важен кръг изследвания Е. Мусакова проследява структурирането на една основна литургическа книга – Псалтирът. Вътрешната

структура на текста и особено допълнителните материали, включени в нея, детайлно са обследвани и идентифицирани и са показани неизвестни страни от същността на книгата и развоя на състава ѝ (“Psalterium Sinaiticum and its Graphic Segmentation”, “The Psalter of King John Alexander in its Slavonic and Byzantine Context”, “Psalterium Sinaiticum and its Graphic Segmentation”, “За един литургичен (или семантичен?) маркер в Болонския псалтир”, “Марковският псалтир от Пловдивската народна библиотека” и др.). Тези изследвания са класически в тази канкретна област.

Е. Мусакова е преподавател в Националната художествена академия (курс “Феноменология на ръкописната книга”), в курсове за магистри в Централноевропейския университет в Будапеща (2000–01, 2003–04, курс “Illuminated Byzantine Manuscripts to the Fourteenth Century”) и в Нов български университет (1993–94, 1995–96, курс “Символи и знаци в изкуството”), както и в магистърски и докторантски програми на СУ и БАН в продължение на последните години. Заслужава внимание нейната резултатна дейност в полето на дигитализацията на славянски ръкописи, в което приносят ѝ за структуриране на описанието на украсата на ръкописите и в превод на терминологията на английски език е извънредно важна. От самото начало на международния проект “Репертоар на старобългарската литература и книжнина с компютърни средства” (Институт за литература при БАН) тя е активен участник и консултант на работния колектив.

Приносите на научно творчество на Е. Мусакова са безспорни. Много от тях освен извороведска стойност и въвеждане на нова информация имат важно методологическо значение за изучаването на ръкописната книга, за нейната локализация и хронология. Публикациите и изявите ѝ се характеризират с висока критичност, с безспорна ерудиция и прецизност, с коректност и яснота на научната позиция. Това доста добре проличава и в нейните многобройни статии в периодичния печат, в които информира за събития и годишнини, рецензира книги и научни проекти, дава отговор на актуални въпроси в областта на културното наследство. Тя е член и секретар на комисията “Паметта на света” към ЮНЕСКО в последните години, като допринася извънредно много за нейното добро функциониране.

Имайки предвид всичко, изложено дотук, напълно убедено ще гласувам да ѝ бъде присъдена академичната длъжност ‘професор’.

24.02.2017 г.

Проф. дфн Анисава Милтенова